

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«СПІЛКА АРХЕОЛОГІВ УКРАЇНИ»

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
АРХЕОЛОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛ:
ЗДОБУТКИ ТА ВИКЛИКИ**

**Матеріали наукової конференції
молодих вчених**

КИЇВ
2017

УДК: 902(4)“63/65”
I 73

Рецензент

Я.П. ГЕРШКОВИЧ,
доктор історичних наук

Редколегія: *С.А. Горбаненко*, кандидат історичних наук (відповідальний секретар); *Д.С. Гречко*, кандидат історичних наук; *А.В. Корохіна*, кандидат історичних наук (редактор-упорядник)

Виходить за підтримки ВГО
«Спілка археологів України»

I 73 Інтерпретація археологічних джерел: здобутки та виклики. Матеріали наукової конференції молодих вчених. — К.: Стародавній світ, 2017. — 168 с.

ISBN 978-966-2608-36-6

Збірник є матеріалами конференції, організованої й проведеної Радою молодих вчених Інституту археології НАН України. До нього увійшли статті, що фактично охоплюють всі археологічні періоди, а також сучасні напрями й підходи з залученням методів природничих наук. У статтях переважно підняті актуальні питання археології України, а також визначені перспективні напрями досліджень.

Для студентів та викладачів ВУЗів гуманітарного профілю, а також усіх тих, хто цікавиться стародавньою історією України.

УДК: 902(4)“63/65”

ISBN 978-966-2608-36-6

© Автори статей, 2017
© ІА НАН України, 2017
© Видавництво
«Стародавній світ», 2017

ЗМІСТ

<i>Буйських С.Б.</i> Рада молодих вчених Інституту археології у 1970—1980-х рр.	7
---	---

ВІД КАМЕНЮ — ДО ПАЛЕОМЕТАЛІВ

<i>Вотякова О.Л.</i> Коло шарантських пам'яток Закарпаття	10
<i>Нездолій О.І.</i> Первинне розщеплення кременю стоянки Коробчине-курган: загальна характеристика	13
<i>Васильєв П.М.</i> Археологічні реконструкції на прикладі верхньопалеолітичної стоянки Погон.	16
<i>Кононенко О.М.</i> Реконструкція планіграфії кам'яних знахідок верхньопалеолітичної стоянки Радомишль I	19
<i>Дудник Д.В.</i> Проблеми та перспективи музеєфікації четвертого господарсько-побутового комплексу Межиріцької палеолітичної стоянки	23
<i>Семенова А.А.</i> Історія та перспективи дослідження виробів з органічних матеріалів пам'яток Межиріцького типу	27
<i>Хоптинець І.М.</i> Карта пам'яток кам'яної доби Лугинського р-ну на Житомирщині. Проблеми та перспективи досліджень у регіоні.	29
<i>Гаскевич Д.Л.</i> Крем'яний інвентар неолітичного поселення Базьків Острів: проблема культурно-хронологічної інтерпретації.	32
<i>Яніш Є.Ю., Смольянінов Р.В., Свірідов А.А.</i> Результати археозоологічних досліджень неолітичної пам'ятки Васильєвський кордон 17, тварини в поховальних ритуалах	35
<i>Пічкур Є.В.</i> Реконструкція процесу видобутку кременю трипільськими племенами розвиненого етапу (ВП—СІ)	36
<i>Ромашко О.В., Маріна З.П.</i> Нові матеріали до вивчення енеоліту — доби бронзи Середнього Присамар'я	39
<i>Корохіна А.В.</i> Морфологія кераміки бондарихінської культури: методичні аспекти	42

РАННІ НОМАДИ ТА АНТИЧНИЙ СВІТ

<i>Гречко Д.С.</i> Проблеми інтерпретації поховань з порушеною анатомічною цілісністю кістяка.	47
<i>Корж А.А.</i> Проблеми та перспективи дослідження пам'яток скіфського часу Сумщини	51
<i>Крютченко О.О.</i> Типологія городищ скіфського часу у світлі останніх наукових досліджень	54

<i>Ржевуська С.С.</i> Культурні комплекси в оборонних спорудах Більського городища(за матеріалами розкопок 2016—2017 років)	56
<i>Пеляшенко К.Ю.</i> Глиняні цідилки (друшляки) з лісостепових пам'яток скіфського часу: питання інтерпретації	60
<i>Дзюладзе О.С., Сікоза Д.М.</i> Вбрання дівчинки з могильника Червоний Маяк.	64
<i>Шевченко О.Б.</i> Предмети озброєння у жіночих похованнях сарматів: проблема інтерпретації	70
<i>Вахрамеева Г.В.</i> Іконографія боспорської Деметри та Кори-Персефони (VI—I ст. до н. е.)	73
<i>Котенко В.В.</i> Асортимент херсонеського керамічного імпорту до полісів Північно-Західного Причорномор'я	76
<i>Немцев С.О.</i> «Иллюстративная модель» — добавление к «Методам исследования античной торговли» И.Б. Брашинского	79
<i>Шейко І.М.</i> Римські світильники з Ольвії: загальна характеристика	84

СЛОВ'ЯНИ, СЕРЕДНЬОВІЧНІ ПАМ'ЯТКИ, КОЗАЧЧИНА

<i>Милашевський О.С.</i> Черняхівська та вельбарська культури. Проблема ознак та інтерпретації	87
<i>Володарець-Урбанович Я.В.</i> Речі побутово-ремісничого характеру в складі слов'янських скарбів кола «Мартинівки»	91
<i>Беліменко А.О.</i> Хіміко-металургійні групи бронзових виробів Сухогомольшанського могильника салтівської культури	95
<i>Голубев А.М.</i> Технологія виготовлення шабельних хрестовин (пайка міддю залізних деталей) за матеріалами салтівських кремаційних комплексів Верхнього Подонців'я	98
<i>Потоцький О.С.</i> Керамічний комплекс Червоногусарівського могильника салтівської культури	101
<i>Пуголов Ю.О.</i> Для повсякденного вжитку і особливих випадків: функціональне призначення кераміки сіверян	104
<i>Бібіков Д.В.</i> Металургійні та металообробні осередки давньоруського Вишгорода: проблеми інтерпретації виробничих комплексів	106
<i>Зоценко І.В.</i> Дослідження об'єкту 1 на давньоруському поселенні Феофанія.	109
<i>Калініченко В.А., Бібіков Д.В.</i> Вістря стріл з території Вишгорода: до реконструкції окремих подій середньовічної історії міста.	113
<i>Курзенкова А.О.</i> Скандинавські рунічні камені у пейзажі як спосіб комунікації в кінці X — другій половині XI ст.	116
<i>Фіголь А.Б., Фіголь О.Б.</i> Металопластика Давнього Галича: технологія виготовлення та реконструкція	118
<i>Вейбер А.В.</i> Остеологічний матеріал свавців археологічної пам'ятки доби середньовіччя Новий Світ	122

<i>Козленко Р.О.</i> Використання римських укріплень Нижнього Побужжя в середньовічний період.	124
<i>Харламова А.О.</i> Половецький чоловічий костюм XI—XIII ст. (за лінгвістичними, іконографічними та археологічними джерелами)	126

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА СПАДОК ПОПЕРЕДНИКІВ

<i>Гречко Д.С., Горбаненко С.А.</i> Перший досвід фільтрації ґрунту на Більському городищі (ур. Царина Могила)	130
<i>Жигола В.С., Скороход В.М.</i> Фотограмметрична фіксація у польовій археології	134
<i>Кушнір А.С.</i> Інтеграція археологічних та палеоґрунтознавчих досліджень	137
<i>Окатенко В.М., Следюк Д.В.</i> Майдани як археологічні пам'ятки.	140
<i>Літовченко А.М.</i> 3D-моделювання як метод історичної реконструкції в археологічних дослідженнях.	141
<i>Беленко М.М., Грицик Ю.О., Колибенко В.О., Осипенко М.С.</i> Новітні дані про археологічні пам'ятки Новомиргородського району Кіровоградської обл.	145
<i>Бузько О.В.</i> Як у Києві відзначили 120-річчя Марії Вязьмітіної	146
<i>Каряка О.В.</i> Перші офіційні розвідки Ольвійської експедиції.	150
<i>Кравченко Р.А.</i> Дослідження С.А. Гатцука 1907 р. на території Середнього Подесення.	153
<i>Кузьміщев О.Г.</i> Діяльність Е.Р. фон Штерна щодо захисту Ольвії.	156
<i>Тарасенко І.Г.</i> Діяльність постійної археологічної експедиції на новобудовах Півдня України (1950—1951 рр.)	159
<i>Цеунов І.А.</i> Палеолітичні студії К.Ю. Коршака.	162
<i>Юрченко А.В.</i> Діяльність археологічної експедиції Художньо-меморіального музею І.Ю. Рєпіна та роль Музею в дослідженні та збереженні археологічного минулого краю.	164

поселень достатнього об'єму інформації дозволить перейти до її використання у контексті вивчення палеоекології й господарчої діяльності у цей період (визначення М.С. Сергеевої).

Також під час дослідження було використано метод фотограметрії. На основі фотографій, за допомогою програми Agisoft PhotoScan, було створено рухому 3D-модель житла (рисунок, 3, 4). Програма використовує цифрові растрові зображення, координати центрів фотографії, координати контрольних точок. Для створення моделі було використано 60 фотографій, відзнято контрольні точки тахеометром та зроблена географічна прив'язка (модель має точні географічні координати та масштабована з точністю до 5 см). Дана модель є прикладом не тільки візуалізації археологічних досліджень, а і можливості її використання у ПС системах. Такі моделі можуть демонструвати нам не лише кінцевий результат досліджень, але і поетапну фіксацію процесу досліджень (особливо це важливо при дослідженні об'єктів зі складною стратиграфією, архітектурних елементів, розкопок великими площами).

Отже, із всіх досліджених на пам'ятці об'єктів (26 житлових споруд, 13 виробничих об'єктів (пов'язаних безпосередньо із землеробством), 9 ям зерновиків, 29 господарських ям) було проведено збір біологічних та антропологічних матеріалів, зроблена фотограметрія деяких розкопів (розкопи: 1, 3, 6, 13—16). Данні досліджень дадуть змогу зробити спробу реконструкції особливостей моделі життя, господарювання, побуту, простежити певні галузі економічної діяльності та специфіки поселення, уточнити його місце в системі давньоруських пам'яток Києва. Наведені вище результати використання сучасних методів в археології показують можливості забирання максимальної кількості інформації на пам'ятках, більш точності фіксації об'єктів, культурних шарів і артефактів, створення ПС-систем та розширення баз даних антропологічного та ботанічного матеріалу для вказаного регіону та періоду.

В.А. КАЛІНІЧЕНКО, Д.В. БІБІКОВ

ВІСТРЯ СТІЛ З ТЕРИТОРІЇ ВИШГОРОДА

Одним із найважливіших аспектів у дослідженні середньовічної військово-політичної історії Вишгорода є аналіз предметів озброєння, знайдених при археологічних розкопках на території середньовічного міста. Чільне місце в означеному контексті віді-

грають елементи зброї дальнього бою, які дозволяють прослідкувати історію побутування даного типу зброї у Вишгороді, проаналізувати взаємовпливи з іншими давньоруськими регіонами та генезу розвитку військової справи X—XIII ст. загалом.

Предмети озброєння дальнього бою із середньовічного Вишгорода представлені в основному наконечниками стріл. Характерною є відсутність, зокрема, залізних та кістяних деталей луків та колчанів тощо. На сьогодні опрацьована нами колекція наконечників стріл з давньоруського Вишгорода нараховує 42 екземпляри. Ще 13 наконечників відомі за даними, поданими в каталозі предметів озброєння дальнього бою О. Медведєвим (загалом 55 екземплярів). До трьох із означених наконечників подано ілюстративний матеріал (типи 15, 74, 97).

Відзначимо, що асортимент наконечників стріл із Вишгорода багатий, різноманітний та виступає одним з найбільш рідкісних за видовими типами кореляції серед усіх знахідок наконечників стріл X—XIII ст. на території Русі, оскільки дозволяє прослідкувати еволюцію перехідних типів наконечників стріл в XI—XII ст. Усі наявні на сьогодні вістря стріл з території Вишгорода можна поділити на залізні та кістяні. У кількісному співвідношенні переважають залізні наконечники, тоді як серед кістяних — лише один екземпляр. Залізні наконечники з середньовічного Вишгорода можна поділити на дві групи: втульчасті та черешкові. До числа перших відноситься лише один екземпляр з широкою втулкою та короткими масивними шипами (тип 2 за О. Медведєвим), який датується широким хронологічним періодом — VIII—XIII ст. Відзначимо, що в Середньому Подніпров'ї втульчасті двошипні вістря стріл зустрічаються дуже рідко, оскільки подібного типу знахідки характерні до заходу Русі та військових контактів із Західною Європою.

Наступні дві групи наконечників стріл є найбільш багаточисельними в асортименті виробів з Вишгорода та найбільш повноцінно дозволяють проаналізувати військову справу місцевого середньовічного населення в XI—XIII ст. Це — плоскі черешкові різних видових модифікацій та гранчасті бронейні вістря стріл. Асортимент плоских черешкових наконечників стріл представлений екземплярами ромбоподібної, листоподібної, кілеподібної форми з різними видовими модифікаціями пера, які є визначальними при датуванні наконечників та характеристиці перехідних типів. За типологією О. Медведєва, це типи 15, 31, 32, 38, 40, 41 (підтип 2), 42, 43, 52 (підтипи 1—3), 60 (підтип 3), 61, 63 та 74. Більшість з них широко датуються X—XIII ст.

Звертає на себе увагу переважання наконечників типу 52 — ромбоподібних з прямими сторонами і плечиками та найбільшим розширенням у верхній половині довжини пера з різними видовими модифікаціями. Саме вони виступають одними з найбільш

показових у характеристиці військової справи середньовічного Вишгорода, оскільки характерні для другої половини XI—XII ст. Крім того, вони дозволяють прослідкувати еволюцію та побутування подібних типів наконечників на інших територіях Русі, де їх знайдено менше, порівняно з центральними регіонами. Звертають на себе увагу також знахідки зрізнів та фактична відсутність трилопастних наконечників стріл.

Інша група наконечників стріл представлена гранчастими бронебійними екземплярами, серед яких виділяються вістря з масивною бойовою головкою, шилоподібні, ромбоподібні, а також — пірамідальні квадратного, ромбічного або круглого перетину. За типологією О. Медведєва, це — типи 83, 90—97 (підтип 2). Більшість із них датуються XI — XIII ст. Звертає увагу на себе знахідка наконечника, який відноситься до типу 83 — бронебійні з масивною бойовою головкою, яка має ромбічний вигляд, ромбічний перетин пера з шийкою. Подібного типу наконечники характерні лише для XI ст., як і більшість типів шилоподібних бронебійних наконечників стріл, знайдених у Вишгороді. Відзначимо, що аналогічні екземпляри, як плоским черешковим, так і гранчастим бронебійним наконечникам стріл, часто трапляються на археологічних пам'ятках X—XIII ст. на теренах Русі, але нерівномірно. Не виключено, що Вишгород міг бути і місцем виготовлення наконечники стріл, свідченням чого, ймовірно, є кілька заготовок. Загалом, асортимент наконечників стріл з Вишгорода дає важливу інформацію для реконструкції військової історії Русі в X—XIII ст. та дозволяє прослідкувати не лише еволюцію модифікацій різних типів наконечників стріл, а й простежити генезу захисного озброєння, а також тактики та стратегії.

Аналіз предметів металеві зброї дозволяє реконструювати і окремі події середньовічної історії міста. Цілий набір наконечників, котрий, очевидно, знаходився в сагайдаку, походить із поховання двох воїнів, дослідженого 1989 р. поблизу сучасного кладовища. Попри виразно кочівницькі риси поховального обряду, стріли можна охарактеризувати як типово давньоруські. На думку авторів розкопок, небіжчики могли належати до Чорноглобуцького союзу, перебуваючи при цьому на службі когось із вишгородських князів, і загинути під час князівських усобиць другої половини XII ст. Не суперечить такій інтерпретації датування наконечників стріл, декотрі з яких (типи 32, 38) з'являються на Русі в середині XII ст.

Один із типів наконечників, знайдених у північно-західній частині городища (тип 31), прийнято вважати елементом озброєння монголів. Виникає спокуса пов'язати знахідку з поширеною гіпотезою про знищення міста в 1240 р., однак варто зазначити, що поодинокі знахідки таких стріл відомі з розкопок і тих давньоруських міст, які від монгольського нашествия не постраждали.

Надруковано
в авторській редакції

Рисунки
авторські

Комп'ютерна верстка
С.А. Горбаненка

Підп. до друку 26.09.2017. Формат 84 × 108/32. Папір офс.
Гарн. Century Schoolbook. Друк. офс.
Ум. друк. арк. 9,5. Обл.-вид. арк. 11,3. Тираж 300 прим. Зам. № 10-11

ПП «Видавництво “Стародавній Світ”», тел.: (044) 599-34-43, e-mail:
books@ancientry.org, www.ancientry.org

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3991 від 24.02.2011 р.